

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาเรื่องเด็กและเยาวชนไร้สัญชาติที่เป็นบุตรแรงงานต่างด้าวเข้าเมืองโดยผิดกฎหมายเป็นบุคคลที่มีถิ่นที่อยู่ไม่มั่นคงถาวรและไม่ได้รับสิทธิตามกฎหมายเนื่องจากเป็นผู้อยู่ในประเภทหลบหนีเข้าเมืองโดยผิดกฎหมายแม้ว่าจะเกิดในประเทศไทยก็ตาม การศึกษาในเรื่องสถิติจำนวนมีความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงสูงและไม่สามารถที่จะเห็นภาพเบื้องต้นสะท้อนกลับของสภาพการณ์ของบุคคลเหล่านี้ได้สมบูรณ์ “การวิจัยเชิงคุณภาพคือการศึกษาปรากฏการณ์สังคมจากสภาพแวดล้อมตามความเป็นจริงในทุกมิติ เพื่อพิจารณาความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์กับสภาพแวดล้อมนั้น เป็นการแสวงหาความรู้โดยเน้นความสำคัญของข้อมูลด้านความรู้สึกนึกคิด การให้ความหมายหรือการให้นิยามสถานการณ์ต่าง ๆ ตลอดจนการกำหนดค่านิยมและอุดมการณ์ของบุคคลที่เกี่ยวข้องกับปรากฏการณ์นั้น ๆ การวิจัยชนิดนี้มักเป็นการศึกษาติดตามระยะยาวและใช้วิธีวิเคราะห์ข้อมูลแบบการตีความสร้างข้อสรุปแบบอุปนัยเป็นหลัก” (สุภางค์ จันทวานิช, 2545 : 2) ดังนั้นในการศึกษาถึงสภาพการณ์ของเด็กและเยาวชนไร้สัญชาติในเรื่องการเข้าถึงบริการขั้นพื้นฐานและผลสืบเนื่องจากภาวะไร้สัญชาติต่อชุมชนในครั้งนี ผู้วิจัยจึงได้อาศัยระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อศึกษาปรากฏการณ์ที่เกี่ยวข้อง โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและแบบไม่มีส่วนร่วมในการหาคำตอบของการวิจัยในครั้งนี้ การศึกษาได้กระทำระหว่างเดือนเมษายน 2546 – กรกฎาคม 2547 โดยแบ่งเป็นขั้นตอนการวิจัยดังนี้

1. การใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพในการหาคำตอบ
2. การเตรียมตัวก่อนเข้าสนามวิจัย
3. การเลือกสนามวิจัย
4. การคัดเลือกกลุ่มตัวอย่าง
5. วิธีการเก็บข้อมูล
6. การนำเสนอข้อมูล
7. การวิเคราะห์และตีความข้อมูล

โดยมีรายละเอียดของขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. การใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพในการหาคำตอบ

จุดมุ่งหมายหลักของการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพคือการค้นพบและบรรยายวัฒนธรรมของคนกลุ่มหนึ่ง หรือองค์กรหนึ่ง เราได้ให้คำนิยาม “วัฒนธรรม” แล้วว่า หมายถึงแบบแผนต่าง ๆ (Patterns) ที่เป็นที่ยอมรับและใช้ร่วมกัน... จุดเน้นของการวิจัยเชิงคุณภาพอยู่ที่แบบแผนต่าง ๆ ที่เชื่อมโยงความคิดกับความคิดอื่น ๆ ความคิดกับคนและความคิดกับวัตถุสิ่งของ ตลอดจนเชื่อมโยงคนกับคน กลุ่มกับกลุ่มแรงงานอาชีพ/เครื่องมือกับทุกสิ่งทุกอย่าง (Marion Lundy Dobbert, 2537 : 43 แปลโดย ดร.อุษา ดวงสา)

2. การเตรียมตัวก่อนเข้าสนามวิจัย

แม้ว่าจากประสบการณ์เดิมของผู้วิจัยที่มีโอกาสได้คลุกคลีและรู้จักกับแรงงานต่างด้าวบ้างแล้วในชีวิตประจำวันก็ตาม แต่ผู้วิจัยก็ตระหนักดีว่า การพบกันเพียงผิวเผิน และไม่ได้พูดคุยเจาะลึกอะไรมากมายนั้น เป็นเพียงส่วนเสี้ยวของการรู้จักตัวตนที่แท้จริงของแรงงานเหล่านี้ และกับสภาพพื้นที่ของอำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสาครที่ผู้วิจัยแทบจะเรียกได้ว่า “ใหม่” สำหรับพื้นที่นั้น ย่อมก่อให้เกิดความรู้สึกประหม่าและกังวลใจอย่างไม่ต้องสงสัย ผู้วิจัยจึงได้ศึกษาและรวบรวมข้อมูลของสภาพพื้นที่จังหวัดสมุทรสาครจากเว็บไซต์ต่าง ๆ ที่พอมืออยู่ในขณะนั้น พอลงเป็นแหล่งที่ช่วยให้ผู้วิจัยปะติดปะต่อมองภาพของสมุทรสาครออกได้บ้าง และการลงพื้นที่วิจัยเพื่อคุณภาพความเป็นอยู่ของผู้คนและสภาพของเมืองอย่างใกล้ชิดเพื่อประเมินสถานการณ์และการเข้าสู่สนามวิจัยอย่างเต็มตัวของผู้วิจัย

3. การเลือกสนามวิจัย

จากประสบการณ์ตรงของผู้วิจัยที่ได้พบปะกับเด็กไร้สัญชาติเมื่อครั้งทำงานในบริษัทเอกชนแห่งหนึ่งในกรุงเทพฯ โดยเด็กคนนี้เป็นเด็กรับใช้และทำความสะอาดในสำนักงานสาวเป็นเด็กเชื้อสายพม่าวัย 10 ปี ที่เกิดและเติบโตในประเทศไทยและไม่ได้เรียนหนังสือ บิดามารดาเป็นแรงงานต่างด้าวชาวพม่าเข้าเมืองผิดกฎหมายที่มาทำงานในโรงงานที่จังหวัดสมุทรสาคร สาวออกมาขายแรงงานตั้งแต่อายุ 9 ขวบ โดยเป็นเด็กรับใช้ตามบ้าน ซึ่งจะมีคนนำไปส่งตามบ้านที่ต้องการคนรับใช้ให้ จากการพูดคุยนั้น สาวยังหวังที่จะได้เรียนหนังสือและมีงานทำที่มั่นคง เธอเริ่มหวาดกลัวกับอนาคตเพราะเธอใกล้จะเป็นผู้ใหญ่ แต่เธอไม่มีบัตรใด ๆ เลย ซึ่งทำให้เธอเสี่ยงที่

จะถูกจับโดยเจ้าหน้าที่ตำรวจและถูกส่งออกนอกประเทศ ซึ่งสาวกล่าวว่าเธอไม่รู้จะไปไหนเพราะเธอเกิดและโตที่นี่ และเธอเองก็พูดภาษาพม่าไม่ได้ และไม่รู้ว่ในอนาคตเธอจะเป็นอย่างไร นำมาสู่ความสนใจของผู้วิจัยที่จะศึกษาบุคคลกลุ่มเหล่านี้ และประกอบกับผู้วิจัยได้ทำงานที่เกี่ยวกับด้านเด็กและเยาวชนอยู่แล้ว และในช่วงปี 2545 ผู้วิจัยค้นหาข้อมูลในเรื่องเด็กและเยาวชนไร้สัญชาติตามแหล่งข้อมูลต่าง ๆ ใ้ได้น้อยมาก ไม่จะตามห้องสมุดในมหาวิทยาลัยของรัฐเกือบทุกแห่งและการค้นหาทางอินเทอร์เน็ตก็ตาม (เมื่อเทียบกับปัจจุบันคือ ปี 2547 ที่มีงานวิชาการ การประชุมสัมมนา และการจัดทำนโยบายของรัฐบาล และเว็บไซต์เกี่ยวกับเรื่องราวของบุคคลในกลุ่มนี้อย่างกว้างขวางมากขึ้น ซึ่งถือได้ว่าเป็นนิมิตหมายที่ดีในเรื่องการให้ความสำคัญของปัญหาเหล่านี้มากขึ้น) ทำให้ผู้วิจัยตัดสินใจจะศึกษาเด็กและเยาวชนไร้สัญชาติในประเทศไทย และจากการศึกษาถึงประเภทของคนไร้สัญชาติในประเทศไทย(ตามข้อมูลที่น่าเสนอในบทที่ 2 แนวคิดทฤษฎี) และพบว่า กลุ่มบุคคลที่น่าจะเสี่ยงต่อการตกอยู่ในภาวะไร้สัญชาติมากที่สุด น่าจะเป็นบุตรของแรงงานต่างด้าวเข้าเมืองโดยผิดกฎหมาย ที่กฎหมายไทยไม่สามารถรองรับสถานภาพของพวกเขา หากไม่ได้กลับประเทศต้นทาง ผู้วิจัยจึงมุ่งสำรวจพื้นที่สำหรับวิจัยในจังหวัดที่มีข้อมูลว่า ได้มีแรงงานต่างด้าวมาทำงานและอาศัยอยู่ และผู้วิจัยได้ลงสำรวจในพื้นที่จังหวัดตากและราชบุรี

การลงพื้นที่สำรวจในจังหวัดตาก

ในการลงสำรวจพื้นที่วิจัยในจังหวัดตากนั้น ผู้วิจัยได้รับความอนุเคราะห์จากมูลนิธิ เวิร์ล เอส บัค สาขาจังหวัดตาก และบุคคลใกล้ชิดที่มีการตั้งรกรากอยู่ที่นั่นเป็นผู้นำทางและได้พบกับ “เอ้” เธอมีอายุ 17 ปี อาศัยอยู่ในหมู่บ้านแม่ปะ ต.แม่ปะ ซึ่งบ้านของเอ้ได้ปลูกปะปนอยู่กับคนไทยทั่วไป เอ้มีรูปร่างหน้าตา กริยาที่แสดงออกและการพูดภาษาไทยที่ชัดเจนมา แทบมองไม่เห็นความแตกต่างในความเป็นคนไทยของเอ้เลย การได้พูดคุยกับเธอ เอ้ได้เล่าถึงชีวิตของเธอว่า เธอเป็นบุตรของชาวกะเหรี่ยงที่ทั้งบิดาและมารดากำเนิดและเติบโตในประเทศไทย แต่ไม่มีบัตรประจำตัวประชาชนที่แสดงความเป็นสัญชาติไทย เธอเกิดที่ อ.แม่ระมาด และต่อมาครอบครัวได้ย้ายมาอยู่ที่ อ.แม่สอด โดยมีผู้อุปถัมภ์ที่เป็นคนไทยให้อาศัยที่ดินปลูกบ้าน แม้ว่าที่ดินผืนนี้จะซื้อด้วยเงินของครอบครัวเธอ แต่ก็ไม่มีสิทธิที่จะใช้ชื่อของตนเองใส่ลงไป เอ้ได้เข้าเรียนในระดับประถมศึกษา และระดับมัธยมศึกษาตอนต้นเหมือนกับเด็กคนอื่น ๆ เพียงแต่ต้องจ่ายค่าเล่าเรียนเพิ่มขึ้นจากเด็กที่มีสัญชาติไทยประมาณ 800 บาท เอ้ได้รับประกาศนียบัตรเมื่อจบมัธยมศึกษาตอนต้นเหมือนเด็กคนอื่น ๆ แต่ไม่สามารถนำไปสมัครงานได้ เพราะไม่มีบัตรประชาชนประกอบการสมัครงาน หากเอ้คิดจะทำงานในขณะนี้คงทำได้แค่รับจ้างในโรงงานต่าง ๆ เหมือน

แรงงานต่างชาติทั่วไป ปัจจุบันเขาได้ไปสมัครเรียนที่ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนที่เปิดโอกาสให้เด็กที่ไม่มีบัตรประจำตัวประชาชนเข้าเรียนได้ เขายังตั้งใจว่าจะเรียนให้จบการศึกษาระดับปริญญาตรี เพราะชอบที่จะเล่าเรียน แต่ก็ยังไม่รู้ว่าจะมีโอกาสใหม่และหากมีโอกาสจบการศึกษาถึงระดับปริญญาแล้ว จะสามารถนำปริญญาไปประกอบการสมัครงานได้หรือไม่

การลงพื้นที่สำรวจในจังหวัดราชบุรี

สำหรับการเดินทางไปสำรวจพื้นที่ในจังหวัดราชบุรีนั้น ผู้วิจัยก็ได้รับความอนุเคราะห์จากเจ้าหน้าที่สถานีวิทยุโทรทัศน์ช่องหนึ่งที่มีการจัดทำสารคดีในเรื่องนี้เป็นผู้นำทางให้ผู้วิจัยได้พบกับพอด้าฉื่อเป็นเด็กไร้สัญชาติชาวกะเหรี่ยง พอด้าฉื่ออาศัยอยู่ในหมู่บ้านผาปกค้างคาวหุบเขาตะนาวศรี อ.สวนผึ้ง จ.ราชบุรี โดยเป็นบุตรคนที่สามของครอบครัว เธอมีพี่สาวและพี่น้องชายอีก 2 คน ทุกคนมีสภาพเป็นเด็กไร้สัญชาติทั้งหมด บิดาของเธอเป็นชาวกะเหรี่ยงที่เกิดในหมู่บ้านตะโกปัดทอง อ.สวนผึ้ง และได้เรียนหนังสือจนจบชั้นประถมศึกษาในโรงเรียนแห่งหนึ่งของอำเภอบ่อพลอย จ.กาญจนบุรี แต่ได้ตกสำรวจ เมื่อไม่ได้ไปทำบัตรประจำตัวประชาชน เมื่ออายุครบ 15 ปี ทั้ง ๆ ที่มีชื่ออยู่ในทะเบียนบ้านผู้ปกครองที่เป็นคนไทย บิดาของเธอจึงตกอยู่ในสภาพ “คนเถื่อน” แม้ว่าจะอ่านออก เขียนได้ พูดภาษาไทยชัดเจน แต่ไม่สามารถเข้าไปหางานทำในเมืองได้ จึงได้แต่รับจ้างขายแรงงานทั่วไป และเก็บของป่า มารดาคของเธอเป็นชาวกะเหรี่ยงฝั่งพม่า ที่ไม่มีความรู้ และได้ทิ้งถิ่นฐานฝั่งพม่ามาอยู่กับครอบครัวในประเทศไทย ปัจจุบัน บิดาของพอด้าฉื่อเสียชีวิตแล้ว จากอุบัติเหตุ ครอบครัวของเธอจึงขาดผู้นำครอบครัวไป เธอกับพี่สาวและน้อง ๆ มารดารวมทั้งคุณยายของเธอต้องเผชิญชีวิตกันตามลำพัง พอด้าฉื่อมีโอกาสได้เข้าโรงเรียน มีความใฝ่ฝันที่อยากจะเป็นคุณหมอเมื่อเธอเติบโตขึ้น แต่การเป็นเด็กไร้สัญชาติ ทำให้เธอไม่มีสิทธิที่จะสร้างความฝันของเธอให้เป็นจริงได้เลย

จากการลงพื้นที่ผู้วิจัยได้รับคำเตือนและความห่วงใยจากบุคคลในพื้นที่และผู้ใกล้ชิดในเรื่องความปลอดภัยสำหรับพื้นที่ของจังหวัดราชบุรี และความห่างไกลจากครอบครัวในพื้นที่ของจังหวัดตาก เนื่องจากผู้วิจัยมีบุตรสาวและมารดาที่จะต้องดูแล การศึกษาที่ต้องใช้เวลามากกว่า 4 เดือนขึ้นไปอาจจะทำให้ผู้วิจัยมีปัญหาในเรื่องของครอบครัวได้ ทำให้ผู้วิจัยต้องหยุดคิดและตัดสินใจอยู่ช่วงหนึ่ง ต่อมาผู้วิจัยได้รับการแนะนำจากอาจารย์ที่ปรึกษาที่ได้แนะนำให้ผู้วิจัยลงพื้นที่ในจังหวัดสมุทรสาคร ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ไม่ไกลจากกรุงเทพมหานครมากนัก ซึ่งผู้วิจัยสามารถจะเดินทางกลับสู่ที่พักในกรุงเทพมหานคร หรือครอบครัวสามารถเดินทางไปมาหาสู่กับผู้วิจัยได้หากผู้วิจัยมีการค้างคืนในจังหวัดสมุทรสาคร ประกอบกับจังหวัดสมุทรสาครเป็นจังหวัดที่มีชื่อเสียงใน

เรื่องการทำให้ประมงสัตว์ทะเลที่มีการข้างแรง เน้นต่างด้าวเป็นจำนวนมาก ในปี 2542 พบว่ามีแรงงานต่างด้าวที่ทำงานในจังหวัดสมุทรสาครประเภทจดทะเบียนถูกต้องจำนวน 20,556 คน และประเภทผิดกฎหมายซึ่งประมาณการมากกว่า 6-7 เท่าของการขึ้นทะเบียน คาดว่าจะมีจำนวนโดยประมาณ 123,336 – 143,892 คน (สมพงษ์ สระแก้ว, 2544 : 3) ผู้วิจัยจึงตัดสินใจเลือกพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสาคร เป็นแหล่งศึกษาหาความจริงในเรื่องของเด็กและเยาวชนไร้สัญชาติที่เป็นบุตรของแรงงานต่างด้าวเข้าเมืองผิดกฎหมาย

การลงพื้นที่การวิจัยจังหวัดสมุทรสาคร (เดือน เมษายน 2546 – กรกฎาคม 2547)

การเข้าสู่พื้นที่ศึกษาไม่ใช่เป็นเรื่องที่ง่ายเลยสำหรับ “คนนอก” อย่างผู้วิจัยที่จะนำความรู้สึกสนิทสนมมาให้แก่ผู้มาเยือนโดยมิชอบด้วยกฎหมายที่ยังคงหลบซ่อนตัวอยู่ในหลาย ๆ จุดของอำเภอแห่งนี้ แต่อย่างก้าวของผู้วิจัยจึงได้รับความอนุเคราะห์จากเจ้าหน้าที่ของมูลนิธิริศภัยไทยสาขาจังหวัดสมุทรสาครท่านหนึ่งที่มีประสบการณ์ในการทำงานและการวิจัยเกี่ยวกับแรงงานต่างด้าวในจังหวัดสมุทรสาครมาก่อนเป็นผู้ให้คำแนะนำผู้วิจัยและได้พาผู้วิจัยลงพื้นที่เพื่อพบปะกับแรงงานต่างด้าว การเข้าไปทำความรู้จักและสร้างความคุ้นเคยกับกลุ่มแรงงานต่างด้าวในที่ต่าง ๆ โดยผู้วิจัยได้ติดตามอาสาสมัครของหน่วยงานแห่งนี้เข้าไปในแหล่งต่าง ๆ เช่น โรงงาน แพลตาบ้านพักคนงาน ตลาดที่จับจ่ายสินค้าของแรงงานต่างด้าว เพื่อสัมผัสสภาพจริงและทำความคุ้นเคยกับสถานที่และกลุ่มแรงงาน จากนั้นจึงเริ่มทำความสนิทสนมกับเด็กและเยาวชนที่เป็นบุตรของแรงงานต่างด้าวในแต่ละตำบลในเขตอำเภอเมือง ซึ่งก็ได้รับการต้อนรับบ้าง ปฏิเสธบ้างทั้งจากตัวเด็กเองและผู้ปกครองรวมทั้งนายจ้างด้วย เนื่องจากเกรงว่าผู้วิจัยจะเป็นตำรวจหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐปลอมตัวมา ประกอบกับในช่วงเวลาบางช่วง คือ ในช่วงเดือนมิถุนายน – สิงหาคม 2546 ซึ่งเป็นช่วงเปลี่ยนนโยบายของรัฐบาลในเรื่องแรงงานต่างด้าว จึงยังไม่ได้มีการกำหนดเวลาในการต่ออายุใบอนุญาตทำงานให้กับแรงงานต่างด้าว ทำให้แรงงานต่างด้าวบางส่วนถูกจับ ผู้วิจัยต้องหยุดการเข้าไปเก็บข้อมูลในส่วนที่เป็นบ้านพักคนงาน เพราะตัวแรงงานเองไม่สะดวกใจที่จะให้สัมภาษณ์ตนเองและบุตร และบางครั้งผู้วิจัยก็ถูกมองว่าเป็นบุคคลที่ชักนำตำรวจมาให้ การทำงานในพื้นที่ช่วงนั้นได้รับความลำบากมาก ดังตัวอย่างการลงพื้นที่ในแถบโกรกกรากในต่อไปนี้

ขอเป็นครูหนูสักครั้ง

ภาพของหนูน้อยเกือบ 20 ชีวิตที่มีทั้งวัยเด็กเล็กแรกเกิดจนถึง 14 ปีวิ่งกรูเข้ามาหาผู้วิจัย เมื่อผู้วิจัยได้มีโอกาสเข้าไปเยี่ยมในที่พักคนงานของโรงงานแกะกึ่งแห่งหนึ่งแถบโครกกรากในกับฟืออาสาสมัครชาวมอญ เด็ก ๆ เหล่านี้ตื่นเต้นกับการมาของ “คนแปลกหน้า” อย่างผู้วิจัย และไม่รู้สึกลึกลับหรือหวาดระแวงแต่อย่างใด เนื่องจากมีความสนิทสนมกับฟืออาสาสมัครเป็นอย่างดี ผู้วิจัยได้นั่งคุยกับเด็ก ๆ เหล่านี้เป็นเวลาประมาณเกือบ 2 ชั่วโมง เด็ก ๆ ทุกคนพูดไทยได้ชัดถ้อยชัดคำ ต่างพากันแย่งกันตอบผู้วิจัยในเรื่องต่าง ๆ และเมื่อผู้วิจัยสอบถามถึงเรื่องการอ่านและเขียนหนังสือ เด็ก ๆ เกือบทุกคนตอบว่า ไม่มีโอกาสได้อ่านและเรียนหนังสือเลยและอยากจะเรียน ผู้วิจัยจึงคุยกับฟืออาสาสมัครว่าผู้วิจัยจะเข้ามาสอนหนังสือ โดยเฉพาะภาษาไทยและคณิตศาสตร์ให้เด็ก ๆ ซึ่งฟืออาสาสมัครก็เห็นด้วยและตกลงกับบิดามารดาของเด็กว่าจะใช้พื้นที่ชั้นล่างเป็นแหล่งให้ความรู้แก่เด็ก ๆ เด็ก ๆ เมื่อได้ทราบก็ส่งเสียงโห่ร้องด้วยความดีใจ ต่างเรียกผู้วิจัยว่า “คุณครู ๆ” วันนั้นผู้วิจัยกลับบ้านด้วยความรู้สึกที่เปี่ยมไปด้วยความสุขและหวังว่าจะได้ให้ความรู้แก่เด็ก ๆ ตามความรู้ที่เคยได้ศึกษามาในระดับปริญญาตรี ผู้วิจัยได้เตรียมอุปกรณ์การเรียน ตั้งแต่ดินสอ สมุด หนังสือ และภาพโปสเตอร์เกี่ยวกับตัวเลข อักษรไทย สระ และวรรณยุกต์ในภาษาไทยพร้อมทั้งขนมที่ผู้วิจัยได้เคยเห็นบุตรสาวซื้อรับประทานจำนวนหนึ่งไปด้วย

เมื่อถึงวันนัดหมาย ผู้วิจัยและฟืออาสาสมัครก็ได้เดินทางไปที่โรงงานดังกล่าว เมื่อผู้วิจัยลงจากรถก็ได้ยินเด็ก ๆ ส่งเสียงกันแข็งแรงแว่า “คุณครูมาแล้ว ๆ” เด็ก ๆ พากันวิ่งออกมาจับผู้วิจัยและฟืออาสาสมัครให้เข้าไปในที่พัก แต่ผู้วิจัยก็ได้ถูกขวางทางเข้าด้วยยามของโรงงานที่กล่าวว่า เจ้าของโรงงานไม่อนุญาตให้ใครเข้ามาสอนหนังสือในโรงงานแห่งนี้และช่วงนี้เป็นช่วงที่มีการตรวจจับจากตำรวจ จึงไม่ยอมให้ใครอื่นมายุ่มยามในเขตโรงงาน ว่าแล้วผู้วิจัยก็ปิดประตูรั้วบ้านพักคนงาน โดยไม่ฟังว่าผู้วิจัยจะขอแค่ให้เด็ก ๆ ได้อุปกรณ์และขนมที่ผู้วิจัยได้ซื้อมาให้แล้วแต่อย่างใด เด็ก ๆ ส่งเสียงเรียกผู้วิจัยกันแข็งแรงแ บางคนก็มาเกาะที่ประตูรั้วมองผู้วิจัยด้วยสายตาที่ละห้อย เสียง “คุณครูอย่าไปนะ อย่าลืมหนู ครูต้องมาสอนหนังสือให้หนูนะ” ยังก้องอยู่ในความรู้สึกของผู้วิจัยเสมอ แม้วารถของผู้วิจัยจะห่างออกมาแล้ว แต่ผู้วิจัยก็ยังได้ยินเสียงของเด็ก ๆ ร้องเรียกอยู่ วันนั้นเป็นวันที่ผู้วิจัยรู้สึกว่ารอดพ้นทุกข์และท้อแท้พอสมควร

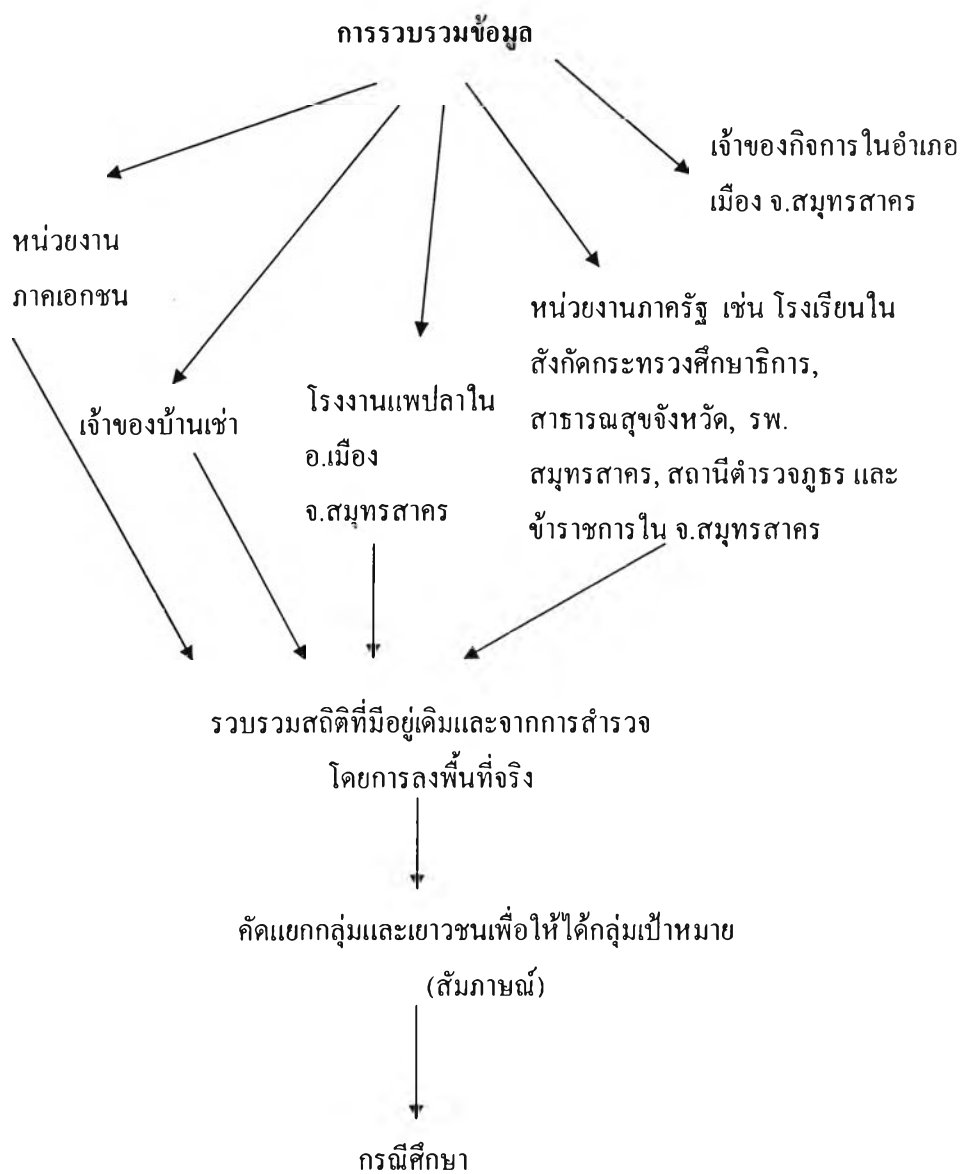
จากนั้นเพียงไม่กี่สัปดาห์ ผู้วิจัยก็ได้รับทราบข่าวจากฟืออาสาสมัครว่าได้มีตำรวจลงตรวจจับแรงงานต่างด้าวและบุตร ทำให้แรงงานที่ไม่มีบัตรจะต้องหลบซ่อนตัวและถือเป็นช่วงเวลาที่ยากลำบากสำหรับผู้วิจัยที่ไม่สามารถเข้าถึงตัวเด็กและแรงงานต่างด้าวบางส่วนได้ ผู้วิจัยจึงหันไปลงพื้นที่เก็บข้อมูลในหน่วยงานราชการ เช่น โรงพยาบาลและสถานศึกษาที่ได้ให้บริการกับ

แรงงานต่างด้าวและบุตรแทนการเข้าไปในเขตที่พักอาศัยของแรงงานหรือโรงงานเหมือนตั้งแต่ก่อน โดยผู้วิจัยได้ค่อย ๆ เก็บรวบรวมรายชื่อโรงเรียนที่อยู่ในเขตที่มีโรงงานและที่พักอาศัยของแรงงานต่างด้าวหนาแน่น เช่น บ้านเช่า บ้านพักคนงาน แล้วจึงดำเนินการไปขออนุญาตโรงเรียนเพื่อขอสัมภาษณ์เด็ก โดยผ่านความยินยอมจากคุณครู การไปเที่ยวบ้านเด็กบ้าง หากเด็กอนุญาต และการเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนากับแรงงานต่างด้าวบ้างเป็นเวลา

4. การคัดเลือกกลุ่มตัวอย่าง

ในการหาข้อมูลกลุ่มตัวอย่างนั้น ผู้วิจัยได้ใช้ข้อมูลของเด็กและเยาวชนที่เป็นบุตรแรงงานต่างด้าวเข้าเมืองโดยผิดกฎหมายจากผู้ให้ข้อมูลเป็นแหล่งสำคัญ เนื่องจากผู้วิจัยไม่สามารถขอข้อมูลในเรื่องเด็กและเยาวชนที่ไม่มีสัญชาติจากหน่วยราชการได้แม้จะมีการทำหนังสือขอจากคณะรัฐศาสตร์ไปเป็นจำนวน 2 ครั้งแล้วก็ตาม ผู้ให้ข้อมูลจึงเป็นบุคคลสำคัญในการทำหน้าที่เป็นผู้ชี้แนะให้กับผู้วิจัยไปยังเด็กและเยาวชนที่เป็นบุตรแรงงานต่างด้าวเข้าเมืองโดยผิดกฎหมาย และจากนั้นจึงมีการขยายผลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญและตัวเด็กและเยาวชนเองสู่บุคคลอื่น ๆ หรือที่เรียกว่า “การสุ่มตัวอย่างแบบสโนว์บอลเทคนิค” (Snowball Technique) ซึ่งเทคนิคนี้ช่วยให้ผู้วิจัยสามารถเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้อย่างสะดวกโดยผ่านผู้ให้ข้อมูล ที่จะเป็นบุคคลนำทางและเชื่อมโยงผู้วิจัยเข้ากับกลุ่มเป้าหมายอย่างเป็นธรรมชาติ จากนั้นจึงได้ใช้เทคนิค Typical Sampling เพื่อแยกบุตรของแรงงานต่างด้าวที่เป็นชนกลุ่มน้อยชาวพม่าออกมาจากบุตรของแรงงานต่างด้าวชาวพม่าและชนชาติอื่น เช่น ลาว และกัมพูชา จำนวน 20 คน เพื่อเป็นกรณีศึกษา และใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกที่จะทำให้ผู้วิจัยสามารถเก็บข้อมูลได้ละเอียดในแง่มุมต่างๆ ยิ่งขึ้นดังขั้นตอนตามไดอะแกรมดังนี้

ไต่ถามแผนขั้นตอนการเก็บข้อมูลเด็กและเยาวชนนุตรแรงงานต่างด้าว

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

หลังจากการกำหนดกลุ่มกรณีศึกษาแล้ว ผู้วิจัยจึงทำการศึกษาวิจัยกลุ่มเด็กและเยาวชนไร้สัญชาติ ด้วยวิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกถึงข้อมูลการเข้าถึงบริการขั้นพื้นฐานด้านต่าง ๆ ตามกรอบอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก และการสัมภาษณ์แบบกึ่งทางการและเป็นทางการกับผู้ทำงานที่เกี่ยวข้องกับกรณีศึกษา โดยมีรายละเอียดของวิธีการเก็บข้อมูล ดังต่อไปนี้

การสังเกต (Observation)

การสังเกตแบบมีส่วนร่วมคือการที่นักวิจัยเข้าไปใช้ชีวิตอยู่ท่ามกลางผู้คน ที่ตนศึกษา เรียนรู้วิถีชีวิตของคนเหล่านั้น มีส่วนร่วมในการใช้ชีวิตประจำวันและ(ในกรณีที่เป็นไปได้) ในกิจกรรมของคนเหล่านั้น ขณะเดียวกันก็เฝ้าสังเกตและบันทึกข้อมูลในเรื่องที่ตนสนใจศึกษาไปด้วย (ชาย โพรธิตา 2547 : 324) ผู้วิจัยใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและแบบไม่มีส่วนร่วมในชุมชนที่มีแรงงานต่างด้าวอาศัยอยู่และตามสถานศึกษา ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กในเขตอำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสาคร โดยช่วงแรกผู้วิจัยมีบทบาทเป็นอาสาสมัครของมูลนิธิแห่งหนึ่งในสมุทรสาคร ต่อมาเมื่อลงพื้นที่ในสถานศึกษา ผู้วิจัยจึงแสดงบทบาทเป็นนักศึกษาปริญญาโทที่มาทำวิทยานิพนธ์ นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังได้แสดงท่าทีเป็นผู้ซื้อสินค้าและนักท่องเที่ยวในการเข้าไปทำความรู้จักกับพ่อค้าแม่ค้าที่ขายสินค้าในสมุทรสาครและการเยี่ยมชมวัดมอญ และแพปลาบางแห่ง

การสัมภาษณ์(Interview Technique)

ผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์แบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ โดยในการเก็บข้อมูลช่วงแรก ผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ ซึ่งหัวข้อในการสัมภาษณ์จะเป็นไปในลักษณะของการพูดคุยถึงความเป็นอยู่ สถานการณ์ทั่วไป และเรื่องราวใกล้ตัวเพื่อให้เกิดความสนิทสนมคุ้นเคย จากนั้น จึงใช้วิธีการสัมภาษณ์เจาะลึก (In-depth Interview) เมื่อมีการติดต่อกันอีกในครั้งต่อไป ในการสัมภาษณ์เจาะลึก ผู้วิจัยได้ใช้เพื่อรวบรวมข้อมูลและรายละเอียดวิถีชีวิตของกรณีศึกษา ตั้งแต่กำเนิดในประเทศไทยรวมถึงการเข้าถึงการบริการขั้นพื้นฐานด้านต่าง ๆ 4 ด้านตามกรอบอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก และผู้วิจัยได้เปิดโอกาสให้ผู้ตอบคำถามมีโอกาสซักถามเกี่ยวกับประวัติของผู้วิจัยด้วย

6. การนำเสนอข้อมูล

ข้อมูลที่ผู้วิจัยได้จากการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เจาะลึกนั้น ได้ถูกนำเสนอข้อมูลด้วยการบรรยาย ตามแนวแบบสอบถามประกอบการสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น (ดังรายละเอียดในภาคผนวก) โดยสามารถแบ่งข้อมูลการเก็บออกเป็น 3 ส่วน ซึ่งรายละเอียดทั้งหมดจะปรากฏอยู่ในบทที่ 4

7. การวิเคราะห์และตีความข้อมูล

หลังจากที่ได้นำเสนอข้อมูลแล้ว ผู้วิจัยได้นำข้อมูลในแต่ละส่วนมาวิเคราะห์ตีความ โดยแบ่งออกเป็น 3 ประเด็น ตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ดังนี้

ประเด็นที่ 1

เด็กและเยาวชนที่เป็นบุตรแรงงานต่างด้าวชนกลุ่มน้อยชาวพม่าที่เข้าเมืองโดยผิดกฎหมายทุกกรณีศึกษาว่าตกอยู่ในภาวะไร้สัญชาติหรือไม่ อย่างไร และมีสาเหตุของการตกอยู่ในภาวะดังกล่าว และผลสืบเนื่องจากภาวะดังกล่าวที่มีต่อตัวกรณีศึกษาและชุมชน

ประเด็นที่ 2

การเข้าถึงบริการขั้นพื้นฐานตามกรอบอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก

ประเด็นที่ 3

การพัฒนาตนเองเพื่อให้ชีวิตอยู่รอดได้ในสังคม